

ה

ספר התורה בקריאת ההקהל וביום כיפור

- א. ספרי התורה שכתב משה רבינו
 - ב. כיצד היה מונח ספר התורה בארון?
 - ג. השימוש בספר העזרה בהקהל וביום כיפור
 - ד. ספר העזרה – בעזרת ישראל או בקודש הקודשים?
 - ה. ספר העזרה וספר הברית
 - ו. י"ג ספרי התורה שכתב משה רבינו
- סיכום

א. ספרי התורה שכתב משה רבינו

בדברים רבה (ט, ט) נאמר:

"ויאמר ה' אל משה: הן קרבו ימין למות" (דברים לא, יד) – רבנן אמרי: כיון שידע משה שהיה לו למות באותו היום, מה עשה? אמר ר' ינאי: כתב י"ג תורות, י"ב ל-ב שבטים ואחת הניח בארון, שאם יבקש לזייף דבר, שיהיו מוצאים אותה שבארון.¹

מנין שמשה כתב י"ג ספרים (שנים-עשר לשבטים ואחד בארון)? היכן היו מונחים ספרי התורה הללו של השבטים? האם השתמשו בהם, וכיצד?

בדברים פרק לא מסופר על כתיבת ספרי התורה ע"י משה: "ויכתב משה את התורה הזאת, ויתנה אל הכהנים בני לוי הנשאים את ארון ברית ה' ואל כל זקני ישראל" (דברים לא, ט). התורה נמסרה, כאמור, אל בני לוי ואל זקני ישראל – כנראה המדובר בשנים עשר הספרים שניתנו לשבטים ("זקני ישראל"), וספרו של שבט לוי נזכר באופן מיוחד. הפסוקים הבאים לאחר מכן (י-יג) הם הפסוקים המלמדים על מצוות הקהל, ולאחריהם מובאת אזהרת הקב"ה על עזיבת התורה לאחר מות משה (יד-יח). אחר מצטווה משה שוב על כתיבת התורה: "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל, שימה בפיהם, למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל" (יט). בהמשך מסופר על ביצוע הציווי ועל הנחת ספר התורה בארון: "ויכתב משה את השירה הזאת ביום ההוא, וילמדה את בני ישראל. ויצו את יהושע בן נון ויאמר: חזק ואמץ, כי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ אשר נשבעתי להם, ואנכי אהיה עמך. ויהי ככלות משה לכתב את

1. מדרש זה מופיע גם בשוחר טוב לתהלים, יד.

דברי התורה הזאת על ספר עד תָּמָם – ויצו משה את הלויים נְשֵׂאֵי אַרְוֹן בְּרִית ה' לֵאמֹר: לִקַּח אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה, וּשְׂמַתֶּם אֹתוֹ מִצַּד אַרְוֹן בְּרִית ה' אֲלֵיכֶם, וְהָיָה שֵׁם בֶּךָ לְעֵד" (כב-כו).

אם כן, משה כתב י"ב ספרי תורה עבור השבטים, ועוד ספר תורה נוסף,² הנקרא גם שירה, שעליו הוא ציווה את בני שבט לוי להניח לצד ארון ברית ה', כדי שיהיה לעד. העדות היא בכך שאם יבקש מישהו לזייף ולערער על אמיתות התורה, יהיה ספר התורה הזה לעדות.³ זהו ספר תורה המונח בארון השייך לכלל ישראל כולו, ולא לשבט מסויים.

ב. כיצד היה מונח ספר התורה בארון?

הגמרא בבבא בתרא (יד ע"א) דנה בשאלה: היכן היה מונח ספר התורה, שעליו נאמר שהיה "מצד ארון ברית ה'" – בצד הארון בתוכו, או בצד מחוצה לו? לדעת ר' מאיר, ספר התורה היה מונח בתוך הארון, בצידו והוכחתו מהנאמר: "אין בארון רק שני לחות האבנים אשר הִנַּח שֵׁם מֹשֶׁה" (מלכים א ת, ט) – "מאי 'אין' בארון 'רק'? מיעוט אחר מיעוט, ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות ספר תורה שמונח בארון". לדעת ר' יהודה, ספר התורה היה מונח על ארגז מחוץ לארון, שנאמר: "לקח את ספר התורה הזה, ושמתם אתו מצד ארון ברית ה' אלקיכם" – "מצד היה מונח ולא מתוכו; ומה אני מקיים 'אין' בארון 'רק'? לרבות שברי לוחות שמונחים בתוך הארון". הגמרא דנה בשיטת ר' מאיר, כיצד באופן מעשי היה מונח ספר התורה בתוך הארון. במהלך הדיון מובא בגמרא: "אמר רב אחא בר יעקב: ספר עזרה לתחילתו הוא נגלל" – דהיינו: היו מגוללים את הספר על עמודה אחת (כמו שאנו נוהגים כיום ביחס למגילות), וכך היתה אפשרות להכניס את ספר התורה בתוך הארון.⁴ ספר זה המונח בארון נקרא "ספר העזרה". כך כותב רבינו גרשום, שם: "ספר עזרה הינו ספר המונח בארון". לגבי שאר הספרים אין לנו ידיעות ברורות היכן הניחם השבטים, וסביר להניח שהספרים היו מונחים במקום מרכזי בנחלת השבטים.

2. בש"ת נודע ביהודה, מהד"ק, י"ד, סימן עד, כתב שבימי משה היה רק ספר תורה אחד.
3. דווקא ספר התורה המונח בארון הוא "עד"; אך זאת בצירוף הספרים שיש לכל שבט. גם כאן נכתב "עד" – בלשון יחיד, כמו בכל מקום בתורה שכתוב "עד" והכוונה לשני עדים, ללמדנו שהתורה בשורשה היא אחת, אך היא מתחלקת לכל השבטים. כך פירש הראי"ה קוק בהקדמת הרמב"ם ליד החזקה. ראה: הרב יעקב פילבר, לאורו, עמ' קסג.
4. לדעת האבן עזרא לשמות כה, טו, צריך להסביר לשיטת ר' מאיר, שבסוף שנת הארבעים במדבר, כאשר כתב משה את ספר התורה, היו צריכים להסיר את הכפורת עם הכרובים, ולהכניס בתוך הארון את ספר התורה. עיין במזרחי ובגור אריה שם.

ג. השימוש בספר העזרה בהקהל וביום כיפור

רש"י לבבא בתרא יד ע"ב, ד"ה ספר עזרה, כותב: "ספר עזרה – ספר שכתב משה, ובו קורין בעזרה פרשת המלך בהקהל, וכהן גדול ביום הכיפור". כך כותב שם גם הראב"ד, המובא בשיטה מקובצת לבבא בתרא שם. מלבד הקריאה בו ביום כיפור ובהקהל מצינו שימושים נוספים לספר העזרה.

במשנה במועד קטן (ג, ד) נאמר: "אין מגיחים ספר עזרה (ויש הגורסים: "ספר עזרא")⁵ בחול המועד, מפני שאין בזה צורך המועד". כך גם פסק הרמב"ם בהלכות יום טוב ז, יב. במשנה בכלים (טו, ו) נאמר, שספר עזרה אינו מטמא את הידיים (גם שם יש גורסים: "ספר עזרא"), ופירש הרע"ב שבספר עזרה היה קורא הכהן הגדול ביום כיפור.⁶ בעל תפארת ישראל שם מוסיף, שגם המלך היה קורא בו בהקהל.

בירושלמי סנהדרין (ב, א) נאמר, שספר התורה שנכתב ע"י המלך היה מוגה מספר העזרה על פי בית דין של שבעים ואחד. כך נפסק ברמב"ם בהלכות ספר תורה ז, א ובהלכות מלכים ג, א.

מכל מקום, לענייננו יוצא מדברי רש"י והראב"ד הנ"ל, שאת הספר המונח בארון היו מוציאים בכל שנה ביום כיפור לעזרת נשים לקריאת הכהן הגדול (יומא סח ע"ב; סוטה מ ע"ב), ופעם נוספת – אחת לשבע שנים, במוצאי השמיטה – בחג הסוכות לקריאת המלך בהקהל (סוטה מא ע"א).

ראשונים נוספים כותבים שבספר זה היה קורא הכהן הגדול ביום כיפור.⁷ המאירי למועד קטן יח ע"ב מפרש שהיו קוראים בו בהקהל, אך הוא אינו מתייחס לקריאת הכהן הגדול ביום כיפור. יש להעיר, שהמאירי ליומא סח ע"ב כותב, שהכהן הגדול היה קורא בספר התורה שהיה בבית הכנסת שליד העזרה: "שהמלך היה קורא בספר תורה שלו". דבריו הם על פי דברי הספרי בשופטים, פרשה קס. דבריו ממסכת יומא סותרים את פירושו במסכת מועד קטן, וצ"ע.

הקושי על הפירושים הללו הוא, שלא שמענו על כך שכחלק מסדר העבודה ביום הכיפורים היה הכהן הגדול מוציא את ספר התורה מקודש הקודשים לקרוא בו. מה גם שהקריאה בתורה היא לאחר שסיים את כל העבודה, ולפי דברי רש"י היה צריך להיכנס פנימה עוד פעם בכדי להוציא את ספר התורה לעזרה, ופעם נוספת בשביל להחזירו! יותר קשה על פירוש זה במעמד הקהל: לא מצאנו שהמלך (או אף הכהן הגדול) נכנס

5. "ספר עזרה" או "ספר עזרא"? ראה: הרב מנחם מנדל כשר, תורה שלמה, כרך כט, עמ' קב-קה.

6. את פירוש הרע"ב שם מזכיר המשנה למלך בהלכות אבות הטומאה ט, ו, כאשר הוא שואל מדוע הרמב"ם לא פסק משנה זאת להלכה, ונשאר בצ"ע. ראה: הרא"ה קוק, מאמרי הרא"ה, עמ' 373, 384-385, מה שהשיב לשאלה זו.

7. רע"ב למועד קטן ג, ד; ריטב"א ונימוקי יוסף למ"ק שם; בית יוסף, א"ח, סימן תקמה (בסופו).

בסוכות לקודש הקדשים בכדי להוציא ולהכניס את ספר התורה מתוך העזרה! ובכלל, מדוע צריך המלך לקרוא דווקא מתוך ספר העזרה? והלא יכול לקרוא מספרו! התוס' לבבא בתרא יד ע"א, ד"ה שלא, שואלים שאלה דומה על קריאת הכהן הגדול ביום כיפור: הגמרא שם דנה במבנה הארון והכנסת ספר התורה והלוחות בתוכו, ומחפשת הסבר שלפיו לא ייכנס הספר וייצא מתוך ארון הברית בדוחק. על כך שואלים התוס':

והלא לא היו מוציאים אותו מהארון, דהא אסור להיכנס בבית קודש הקודשים, וביום כיפור לא אשכחן בסדר יומא שהיה מוציאו!

מקושיותיהם של התוס' ניתן ללמוד שלושה דברים:

1. בספר התורה של העזרה לא היו קוראים אף פעם.
2. אין נכנסים כלל לקודש הקודשים, חוץ מביום כיפור.
3. לא שמענו שהכהן הגדול היה מוציא את ספר התורה ביום כיפור, וממילא לא היה קורא בו.

התוס' מתרצים, שכניסה לקודש הקודשים לצורך מותרת, והיו צריכים להוציא את ספר התורה בכדי שלא יתעפש ויתקלקל. התוס' מוסיפים ומחדשים, שעד בניית בית המקדש בירושלים, בזמן משכן שילה, היו יכולים להוציאו מהארון לעיין בו. מכל מקום עולה מדברי התוס', שביום כיפור ובהקהל לא היו קוראים בספר העזרה. על פיו יתכן לומר שהמלך היה קורא בספרו, ואילו הכהן הגדול היה קורא ביום כיפור בספר תורה אחר שהיה במקדש.

הרב יצחק אריאלי, כותב שיש מחלוקת בין רש"י לתוס' בשאלה זו.⁸ הרב משולם ראטה כותב שבבית ראשון היו מוציאים את ספר התורה לקרוא בו בהקהל וביום כיפור מקודש הקדשים. הוכחתו מהמסופר בנחמיה (ה, ד) על עזרא שהביא את ספר התורה לקרוא בפני העם. דווקא עזרא הוא שמביא את הספר, מאחר שהיה כהן. אך בבית שני לא היה ארון, והיו מוציאים את ספר התורה מבית הכנסת שבמקדש.⁹

ד. ספר העזרה – בעזרת ישראל או בקודש הקודשים?

הרש"ש לבבא בתרא שם מעיר, שדברי רש"י על כך שהמלך והכהן הגדול היו קוראים בספר העזרה מתייחסים למצב בבית שני, שאז לא היה ארון: הארון נגנז בסוף בית ראשון (יומא נב ע"ב). אולם כיון שרק הארון נגנז, ולא ספר התורה שבו, לא היתה בעיה של דחיקת ספר התורה בתוך הארון. הוא מוסיף עוד: "שהרי משה כתב י"ב ספרי תורה,

8. עיניים למשפט, לבבא בתרא יד ע"א.

9. שו"ת קול מבשר, חלק ב, סימן כח, אות כג.

כדאיתא במדרש וילך, ואולי היה בבית שני אחד מהם". במילים אחרות: גם אם נגזו הארון וספר התורה שעמו, בכל זאת יתכן שהקריאה היתה באחד הספרים שכתב משה. דברי הרש"ש פותרים את בעיית הוצאת ספר התורה מהארון, אך לא את בעיית הכניסה לקודש הקודשים, הן ע"י הכהן הגדול והן ע"י המלך. ואכן, ר' שלמה הכהן מווילנא כתב, שכאשר נגזו הארון, נגזו גם ספר התורה עימו, ולכן דברי רש"י אמורים רק לגבי בית ראשון.¹⁰ צריך לומר, שבבית ראשון היה הכהן הגדול מוציא את הספר וקורא בו, ובבית שני היה הספר מונח בבית הכנסת שבירושלים.

מו"ר הרב אברהם שפירא שליט"א כתב, שבהקהל לא היה צורך לקרוא כלל בספר תורה כשר. אמנם מדברי רש"י משמע, שהיו מהדרים לקרוא בספר התורה של העזרה, אך אין זה הכרחי.¹¹ לדעה זו קשה עוד יותר: אם אין הכרח לקרוא בו, וזהו הידור בלבד, כיצד מותר להיכנס לקודש הקודשים על מנת להוציא את הספר!?

הצפנת פענח כותב, שספר התורה שהונח בארון היה מדוייק ביותר, עם כל הטעמים והנקודות. מספר זה הועתקו כל ספרי המלכים שהיו מונחים בבית גנזיהם. מזמן שנבנה בית המקדש, לא היו יכולים להמשיך ולעשות זאת, מפני שהספר היה מונח בקודש הקדשים. לכן כל מלך היה מעתיק מספר התורה של המלך הקודם, וספרו של המלך הקודם היה נגזו. מספרו של המלך שהיה מונח בבית גנזיו היה קורא בהקהל, ולכן התכוון רש"י לבבא בתרא שם. פירוש זה תואם את הספרי בדברים בפרשת שופטים, פרשה קס, הכותב שמלך כותב ספר תורה שיוכל לקרוא בו בהקהל, וצריך שספר זה יכתב בזמן מלכותו, ולא קודם לכן. בתקופה מאוחרת יותר, שרף מנשה את ספר התורה, והיה צורך לחפש ספרים אחרים. רק בימי ירמיהו נמצאו שוב הספרים שכתב משה.¹²

על הוכחתו מהמדרש בספרי יש להעיר, שלא כתוב שם במפורש שהמלך היה קורא בספר שלו במעמד הקהל. כתוב שם, שכתיבת משנה התורה ע"י משה נעשתה מפני שהיא עתידה להשתנן – כלומר: ישננו את מה שכתוב בה. מכל מקום, על אף שבדברי הצפנת פענח יש תשובה לחלק מהשאלות ששאלנו, הרי שלדבריו אין מקור בחז"ל. הרב אברהם ישעיהו קרליץ כותב, שלשיטת רש"י היו רשאים להיכנס לקודש הקודשים בכדי להוציא את ספר התורה ולהכניסו בזמן שבית המקדש הראשון היה קיים; ואכן אז קראו בספר התורה שכתב משה. אבל בבית המקדש השני נגזו ספר התורה ביחד עם הארון. אז נעשתה הקריאה ביום כיפור ובהקהל מתוך ספר תורה מיוחד, ולא בספר התורה של הכהן הגדול או של המלך. מדברי הגמרא "ספר תורה של עזרה לתחילתו הוא נגלל" עולה, שהכוונה לספר התורה שקוראים בו בעזרה ביום

10. ר' שלמה הכהן מווילנא, חשק שלמה – מודפס בסוף המסכת.

11. הרב אברהם שפירא, מנחת אברהם, א, עמ' רסה-רסז.

12. צפנת פענח, מהדורא תניינא, עמ' ס; ובהשמטות, עמ' 122; ובפרשת וילך.

כיפור, "והכי פירושו: אפילו ספר עזרה היה נגלל לתחילתו, כיון שאין קוראים בו תמיד, וכל שכן בספר התורה שנמצא ומונח בארון".¹³ לפיו היו שני ספרים: האחד – זה שכתב משה ומונח בארון. בו היו קוראים בבית ראשון ומוציאים אותו מתוך קודש הקודשים. כך היה עד שנגנז ספר זה. בבית שני היה ספר תורה אחר, ובו היו קוראים בהקהל וביום כיפור. ממנו רוצה הגמרא ללמוד ביחס לספר התורה שמונח בארון. לפי דברי החזון איש, מתאים הביטוי "ספר עזרה", מפני שבאמת זהו ספר שהיה מונח בעזרה במשך כל השנה. אלא שלפיו עדיין קשה הנהוג של ימי הבית הראשון, שהרי לא ידוע לנו דבר על הנהוג בתקופה זו (מלבד המסופר במקרא), ומנין שהיו נכנסים פנימה בשביל להוציא את ספר התורה לקרוא בו בהקהל או ביום כיפור?

הרב אליהו שולזינגר כותב, שלשיטת רש"י ניתן אולי להסביר שכאשר הכהן היה נכנס ביום כיפור לקודש הקודשים ובידיו כף ומחתה להקטרת הקטורת, הוא היה יוצא בידים ריקניות, וייתכן שאז היה לוקח עמו את ספר התורה לשם קריאת הכהן הגדול. כשהיה נכנס להוציא את הכף והמחתה, היה מחזיר את ספר התורה; אך במוצאי שביעית הוא משאירו בחוץ לקריאת המלך, ומכניסו אחר כך. הוא מציין שלא ראה פירוש זה במקום אחר, וכתב כן כדי ליישב את דברי רש"י.¹⁴

הרש"ר הירש כותב, שלפי שיטת רש"י צריך לומר שהיה מותר להיכנס לתוך קודש הקודשים בכדי להוציא את ספר התורה להקהל וליום כיפור. ההיתר נובע מכך שגם כניסה זו היא צורך עבודה. הוא מביא את המדרש שמשם כתב "ג ספרים לצורך מניעת זיוף: מכאן שהיה מותר להוציא את ספר התורה מהארון לתכלית זו, בשעת הצורך. אולם התוס' חולקים, ולדעתם אסור להיכנס לקודש הקודשים לתכלית זו, ולא יתכן שספר התורה שנמסר לשבט לוי הינו ספר העזרה שבו היו קוראים וממנו היו מגיחים. הסבר הגמרא, לפיכך, הוא, שרב אחא רק ציין, שכשם שספר זה המונח בעזרה היו גוללים אותו לתחילתו, כך גם דינו של הספר המונח בארון; ומספר העזרה היו מגיחים.¹⁵

ה. ספר העזרה וספר הברית

הרש"ר הירש הבין שישנה מחלוקת בין רש"י והתוס'. אך ניתן להמשיך את דבריו באופן שונה במקצת, ובכך יתיישבו כל הקושיות, לפי כל ההסברים. רש"י אכן התכוון לומר שהיו שני ספרי תורה: האחד – בארון הקודש בקודש הקודשים, והשני – בעזרה. הספר שהיה בקודש הקודשים הוא הספר שעליו אמר רש"י שמשם כתבו, שנאמר "ויכתב משה את התורה הזאת". ספר זה לא הוצא משם, וייתכן

13. הרב אברהם ישעיהו קרליץ, חזון איש, י"ד, סימן קסז, ג.

14. הרב אליהו שולזינגר, יד אליהו – נזיקין, עמ' פ-פא.

15. רש"ר הירש, לדברים לא, ו. דבריו מובאים גם בספרו שמש מרפא, עמ' קסט.

שעם גניזת הארון, בסוף ימי הבית הראשון, נגזז גם הוא. נראה שכך הבין גם מסורת הש"ס, ולכן הוא תיקן את הגירסא ברש"י לבבא בתרא יד ע"א. לפי הגירסה המקורית, מביא רש"י כמקור לספר התורה שהיה מונח בארון את הפסוק: "ויכתב משה את התורה הזאת" (דברים לא, ט). מסורת הש"ס תיקן וכתב שהכוונה לפסוק: "ויכתב משה את השירה הזאת" (שם כב). זאת מפני שהפסוק המובא ברש"י שלפנינו מתייחס לספרי התורה של השבטים, ואילו הפסוק המובא במסורת הש"ס הוא הפסוק שמתייחס לספר ארון הברית.

חוץ מספר זה היה ספר תורה נוסף, שהוא ככל הנראה היה הספר של שבט לוי שהונח בבית המקדש – כפי שכל שבט הניח את ספרו במקום המרכזי בנחלתו. לשבט לוי לא היתה נחלה מסודרת, ועל-כן סביר להניח שהמקום המרכזי מבחינתו היה בית המקדש, ושם – בעזרה – היה מונח ספר השבט. זהו הספר שממנו היו מגיחים ספרי המלכים; הוא שאינו מטמא את הידים; וממנו היו קוראים בהקהל וביום כיפור. לכן כתב רש"י, בהתייחס לספר העזרה: "ספר שכתב משה ובו קוראים בעזרה וכו'" – רש"י לא ציין את הפסוק "כתבו לכם את התורה הזאת"; זאת בניגוד לדיבור קודם של רש"י, שבו למד מהפסוק על ספר התורה של משה. שם היתה הכוונה לספר התורה המונח בקודש הקודשים, ואילו כאן הכוונה היא לספר התורה של שבט לוי המונח בעזרה. גם אנו נאמר, שרב אחא בר יעקב דימה בין הספר שהיה מונח בעזרה, שאותו גללו לתחילתו, ובין הספר שהיה מונח בארון; אלא שבזה האחרון לא קראו מעולם.¹⁶ לזאת גם התוס' יכולים להסכים, ובצדק הם העירו שלא שמענו שנכנסו לקודש הקודשים, מלבד לעבודת יום כיפור, אף לא לשם תיקון הספר לקראת הקריאה בו. לפי התוס', הספר שקראו בו בהקהל או ביום כיפור הוא הספר שהיה מונח בעזרה. רבינו גרשום במפורש אינו מקבל הסבר זה, הואיל והוא מזהה את ספר העזרה עם הספר המונח בארון. יתכן שלדעתו המלך והכהן הגדול היו קוראים בספרים אחרים. אלא שלפי זה יקשה: כיצד היה המלך מוציא את ספר העזרה להגיה את ספריו? דברי רבינו גרשום צריכים עיון.

ו. י"ג ספרי התורה שכתב משה רבינו

לפי דברינו לעיל יובנו גם פסוקי התורה בדברים לא. הפסוק: "ויכתב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי הנושאים את ארון ברית ה' ואל כל זקני ישראל" מלמדנו על כתיבת שנים-עשר ספרי התורה לכל השבטים, ובאופן מיוחד לשבט לוי; הפסוקים שבאים לאחריהם הם הפסוקים המלמדים על מצוות הקהל, שם נאמר "תקרא את התורה הזאת" – והכוונה לתורה הזאת שנמצאת בידי הכהנים בני לוי, כלומר:

16. כך הבין גם הרב משה פיינשטיין, דברות משה, בבא בתרא, עמ' קסב.

מתוך הספר ששייך לאחד השבטים, שבט לוי, המונח בעזרה.¹⁷ המלך היה קורא בהקהל בספר של שבט לוי שהיה מונח בעזרה, מפני שזהו הספר שממנו הוא העתיק את ספרו-שלו. כיון שהיה נמלך נמצא באותה שעה במקדש, היה קורא המלך מהספר המקורי, ולא מן ההעתק שבידו. הכהן הגדול היה קורא בספר זה ביום כיפור, מפני שזה היה הספר של שבט לוי, וסביר להניח שהיו קוראים בו במשך כל השנה. ההדגשה שקוראים בו דווקא היא בשל החידוש שמצאנו בקריאת התורה של יום כיפור, שבה היו מוציאים את ספר התורה מעזרת ישראל לעזרת נשים, בשביל לקרוא בו בפני הנמצאים בבית המקדש ביום כיפור.¹⁸

הפסוקים המובאים לאחר מכן: "ויכתב משה את השירה הזאת... לקח את ספר התורה הזה, ושמתם אתו מצד ארון ברית ה' אלקיכם, והיה שם בך לעד" עוסקים בספר התורה שהיה בארון הברית, שבו לא היו משתמשים כלל, והוא היה "לעד" בלבד. דברי המדרש – שאם יבוא מישהו וירצה לזייף, יוכיחו לו מהספר שנמצא בארון הברית – אינם מתכוונים שבפועל יש להוציא את הספר הזה, אלא עצם הימצאותו של הספר תוכיח שיש מקור אורגינלי, שנכתב בידי משה, והוא המקור האמיתי והמדוייק ביותר לכל ספרי התורה שבעולם. מפאת קדושתו ומעמדו לא היו קוראים בו אף פעם, וה"שימוש" היחידי בו היה לתקנו ולאווורו מדי פעם, בכדי שלא יתעפש ויתלכלך (כדברי התוס' לבבא בתרא יד ע"א, ד"ה שלא). את ספר התורה המיוחד הזה מכנה התורה "שירה", ואולי הוא הספר שממנו קרא משה את שירת האזינו בפני כל העם. הוא הספר שמונח בארון הברית, הוא השירה, הוא העדות.¹⁹

סיכום

משה רבינו כתב שלושה-עשר ספרי תורה: ספר אחד היה מונח בארון הברית. הוא "ספר הברית", ולא "ספר העזרה". יתכן שספר זה נגנו עם הארון בסוף בית ראשון. בספר זה לא היו משתמשים כלל לשום קריאה בתורה, לא בהקהל ולא ביום כיפור. הוא היה לעדות, כמקור לכל ספרי התורה. הסיבה היחידה שעבורה היו מוציאים את הספר היתה לשם תיקונו ושמירתו, בכדי שלא יתעפש ויתקלקל; כפי שמידי מספר שנים היו מתקנים ומשפצים את קודש הקודשים (עירובין קה ע"א). יתכן שבהזדמנות זו היו מתקנים גם את ספר התורה. על ספר תורה זה אנו לומדים בדברים (לא, כב-כו), והוא ספר התורה הנקרא "שירה".

17. דברים דומים כתב הספורנו, אם כי עיקר שיטתו אחרת.

18. עיין בירושלמי יומא ז, א, הדין כיצד מותר לטלטל את ספר התורה למקום אחר, ואין קוראים בו במקום שהוא נמצא. הוא הדין, כמובן, ביחס לקריאת המלך בהקהל, שאף היא היתה בעזרת נשים.

19. בדברים אלו עסק בהרחבה: הרב ישעיהו שטיינברגר, "סת"ת שכתב משה בעזרה – שיטת הרמב"ם", כתלנו, טו (תשנ"ד), עמ' 493-511. דברינו כאן עונים על שאלותיו שם, עמ' 505-511.

שנים-עשר ספרים נוספים ניתנו לשנים-עשר השבטים, ספר לכל שבט. הספרים היו מונחים במקום מרכזי בשבט. ספרו של שבט לוי היה מונח בעזרת ישראל בבית המקדש, וממנו היה קורא המלך בהקהל והכהן הגדול ביום כיפור. זהו ייחודו של ספרו של שבט לוי, ולכן הדגישה התורה אותו באופן מיוחד: "ויתנה אל הכהנים בני לוי". חוץ מספר זה, ניתנו עוד י"א ספרים "אל כל זקני ישראל". ספרו של שבט לוי הוא זה שנקרא "ספר העזרה" (לדברי רוב הראשונים, למעט רבינו גרשום שלא סובר כך), וממנו היו מגיחים ספרים אחרים. עליו נאמר במשנה שאין מגיחין אותו בחול המועד. מספר זה היו מגיחים את ספריהם של המלכים. הוא נעשה כדוגמת ספר הברית, ונגלל לתחילתו.

התורה מסמיכה את פרשת הקהל לפרשת כתיבת ספרי התורה של השבטים ע"י משה, מפני שבאחד מספרי התורה האלו קראו בהקהל: "תקרא את התורה הזאת".

